

ชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทย

Types of Sanskrit Samāsa Appearing in Thai Language

จิตตภา สารพัตนิก ไชยปัญญา (Chittapa Sarapadnuke Chaipunya)¹

Received: January 16, 2020

Revised: April 27, 2020

Accepted: May 19, 2020

บทคัดย่อ

บทความเรื่องชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทย โดยใช้เกณฑ์การสมาสของภาษาสันสกฤตในการพิจารณาคำสมาสในภาษาไทย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทยมี 6 ชนิด ได้แก่ ตัตปุรุษสมาส กรรมธารยสมาส พหุวิหิตสมาส ทวิคฺสูสมาส ทวันทวสมาส และอภัยยิภาวสมาส นอกจากนี้ยังพบสมาสย่อยของตัตปุรุษสมาส 3 ชนิด คือ วิภกิตตัตปุรุษสมาส นัญตัตปุรุษสมาส และอุปทสมาส สมาสย่อยของกรรมธารยสมาส 4 ชนิด ได้แก่ วิเศษณปุรวทสมาส วิเศษยปุรวทสมาส อุปมาโนตตรปทสมาส และอวธารณาปุรวทสมาส และพบสมาสย่อยของอภัยยิภาวสมาส 1 ชนิด คือ อภัยยปุรวทสมาส ชนิดของสมาสสันสกฤตเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าภาษาสันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยไม่ใช่มิแต่เพียงด้านคำ ด้านอักขรวิธี หรืออิทธิพลด้านสำนวนภาษาและการผูกประโยคเท่านั้น แต่การสร้างคำโดยเฉพาะการสร้างคำโดยวิธีสมาสก็เป็นอิทธิพลที่ภาษาสันสกฤตมีต่อภาษาไทยเช่นกัน

คำสำคัญ: ชนิดของสมาส, สมาสสันสกฤต, คำสมาสในภาษาไทย

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

This article explored types of Sanskrit Samāsa (compound) appearing in Thai Language. The objective was to apply criterion of Sanskrit Samāsa to determine Thai Samāsa words. It can be concluded that there are six types of Sanskrit Samāsa appearing in Thai Language, namely Tatpuruṣa-Samāsa, Karmadhāraya-Samāsa, Bahuvrīhi-Samāsa, Dvigu-Samāsa, Dvandva-Samāsa, and Avyayībhāva-Samāsa. In addition, three subordinate types of Tatpuruṣa-Samāsa are founded, namely, Vibhakti-Tatpuruṣa-Samāsa, Nañi-Tatpuruṣa-Samāsa and Upapada-Tatpuruṣa-Samāsa. Also, this study found four subordinate types of Karmadhāraya-Samāsa: Viśeṣṇapūrvapada-Samāsa, Viśeṣyapūrvapada-Samāsa, Upam nottarapada-Samāsa, and Avadhāraṇapūrvapada-Samāsa. Moreover, one subordinate type of Avyayī bhāva-Samāsa is also identified, i.e. Avyayapūrvapada-Samāsa. These types of Sanskrit Samāsa present that an influence of Sanskrit on Thai language is not only on words, orthography, idioms and structure of sentences but also on word formation. Therefore, Thai word formation, Samāsa formation in particular influences Sanskrit on Thai Language.

Keywords: Types of Samāsa, Sanskrit Samāsa, Thai Samāsa words

บทนำ

“สมาส” (compounds) เกิดจาก ส (รวม, ร่วม) + อส ธาตุ (ขว้าง, โยน) + อ ปัจจัย > สม + อาส + อ > สมาส (วัลยา ข้างขวัญยืน และคณะ, 2553, หน้า 70) “สมาส” มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “การวางอยู่รวมกัน”

สมาส เป็นวิธีการสร้างคำวิธีหนึ่งในภาษาสันสกฤต ซึ่งมีการสร้างคำอยู่ด้วยกัน 4 วิธี ได้แก่ วิธีกิตก์ วิธีตัทธิต วิธีประกอบอุปสรรค และวิธีสมาส

การสร้างคำโดยวิธีสมาส เป็นวิธีการสร้างคำใหม่ในภาษาโดยการรวมคำอย่างน้อยสองคำขึ้นไปเข้าด้วยกันเป็นคำเดียว คำที่รวมกันหรือสมาสกันแล้วนี้จะไม่ถือเป็นคำแยกเดี่ยวแต่ละคำอีกต่อไป จะถือว่าเป็นคำเดียวหรือศัพท์เดี่ยวที่ไม่สามารถแยกได้ (อภิชาต ปานเจริญ, 2556, หน้า 199) คำที่สร้างโดยวิธีสมาส เรียกว่า คำสมาส และคำสมาสนั้นเป็นได้ทั้งคำนาม, คำคุณศัพท์ และคำกริยาวิเศษณ์ (จำลอง สารพัดนึก, 2542, หน้า 303) ในภาษาสันสกฤตคำทั่วไปไม่ว่าเป็นคำนาม คำคุณศัพท์ คำกริยาหรือแม้คำอภัยศัพท์ สามารถประสมกันเป็นคำสมาสคำเดียวได้เสมอ แม้คำสมาสก็สามารถสมาสกับคำสมาสอื่นได้อีก และจะกลายเป็นคำสมาสคำใหม่ได้เช่นกัน (อภิชาต ปานเจริญ, 2556, หน้า 199)

สมาสซึ่งเกิดจากการสร้างคำใหม่โดยนำคำที่มีอยู่เดิมมารวมกันเป็นคำเดียว แบ่งย่อยออกเป็น 2 ข้อ คือ 1) สมาสที่มีหน่วยผันคำอยู่ท้ายคำซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหน้าของคำสมาส เช่น บ. ส. วณ + จร > วณจร (ท. วณจร, พนจร) และ 2) สมาสที่ไม่มีหน่วยผันคำอยู่ท้ายคำซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหน้าของคำสมาส เช่น บ. ส. กาม + เทว > กามเทว (ท. กามเทพ) (จิตตภา สารพัดนึก ไชยปัญญา, หน้า 166, 2559) สมาสที่มีหน่วยผันคำอยู่ท้ายคำซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหน้าของคำสมาสนั้นตรงกับสมาสไม่ลบลวิภัตติ และสมาสที่ไม่มีหน่วยผันคำอยู่ท้ายคำซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหน้าของคำสมาสตรงกับสมาสลบลวิภัตติ (จิตตภา สารพัดนึก ไชยปัญญา, 2559, หน้า 170-171)

สมาสเป็นวิธีการสร้างคำในภาษาสันสกฤตที่มีลักษณะคล้ายการประสมคำในภาษาไทย จึงทำให้ในภาษาไทยปรากฏคำที่มีลักษณะเป็นคำสมาสอยู่เป็นจำนวนมาก และมีการอธิบายเกี่ยวกับคำสมาสในภาษาไทยไว้ในหนังสือไวยากรณ์ไทยเล่มสำคัญ เช่น หลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร หลักภาษาไทยของ กำชัย ทองหล่อ และบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2 คำ การสร้างคำและการยืมคำ มีการอธิบายเกี่ยวกับสมาสในภาษาไทยไว้หลายประเด็น เช่น ความหมายของสมาสในภาษาไทย องค์ประกอบของสมาสในภาษาไทย การเขียนคำสมาส การออกเสียงคำสมาส การเรียงลำดับคำที่นำมาสมาส การสมาสกับการสนธิ และ ประเภทของคำสมาสในภาษาไทย

การอธิบายเกี่ยวกับชนิดหรือประเภทของคำสมาสในภาษาไทย ดังปรากฏในหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2 คำ การสร้างคำและการยืมคำนั้น จิตตภาสารพัตนิก ไชยปัญญา (2559, หน้า 166-167) ได้สรุปความไว้ว่า ประเภทของคำสมาสในภาษาไทย แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. คำสมาสยืม (loan Pāli-Sanskrit compound หรือ loan samāsa หรือ Classical samāsa) คือ คำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤตที่ยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย ซึ่งเป็นคำที่ยังไม่ประกอบหน่วยผันคำเข้าที่ข้างท้ายคำสมาส เช่น

ท.กตัญญู < บ. กต-ญญ < กต + ญ

ท.นมัสการ < ส. นมสฺ-การ

ท.เทวรูป < บ. ส. เทว-รูป

2. คำสมาสสร้าง (imitated Pāli-Sanskrit compound หรือ imitated samāsa หรือ non-classical samāsa) คือ คำสมาสที่ไทยสร้างขึ้นเลียนแบบคำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤต โดยนำคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีและสันสกฤตมารวมกัน ซึ่งจะเรียงลำดับ หน่วยขยาย + หน่วยหลัก ตามลักษณะของภาษาบาลีและสันสกฤต คำสมาสสร้างนี้มิใช่ใช้ในภาษาไทย ไม่พบในภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น

ขัตติย (< บ. ขตติย) + กุมาร (< บ. ส. กุมาร) > ขัตติยกุมาร

ส่วนคำที่เกิดจาก หน่วยคำเติมหน้า หรืออุปสรรค รวมกับ ต้นคำศัพท์ ซึ่งตามไวยากรณ์ของภาษาบาลีและสันสกฤตไม่จัดว่าเป็นคำสมาส ในบรรทัดฐานภาษาไทยไม่จัดคำกลุ่มนี้เป็นสมาสสร้าง แต่เป็นคำประสานแบบหนึ่ง เช่น

ปฎิกรรม < ปฎิ- (< บ. ปฎิ-) + กรรม (< ส. กรม)

ปราชัย < ปรา- (< บ. ส. ปรา-) + ชัย (< บ. ส. ชย)

อนุชน < อนุ- (< บ. ส. อนุ-) + ชน (< บ. ส. ชน)

3. คำสมาสซ้อน (synonymous Pāli-Sanskrit compound หรือ synonymous samāsa) คือ คำสมาสที่นำคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมารวมกัน ดังตัวอย่าง เช่น

กาลเวลา < กาล (< บ. ส. กาล) + เวลา (< บ. ส. เวลา)

โภชนาหาร < โภชน (< บ. ส. โภชน) + อาหาร (< บ. ส. อาหาร)

มิตรสหาย < มิตร (< ส. มิตร) + สหาย (< บ. ส. สหาย)

การแบ่งประเภทหรือชนิดของคำสมาสในภาษาไทยข้างต้นเป็นการแบ่งตามลักษณะคำสมาสที่ปรากฏใช้ในภาษาไทย โดยใช้ชนิดของคำ หน่วยทางภาษารวมถึงความหมายของคำที่นำมาสมาสกันในการอธิบาย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบงานวิจัยซึ่งศึกษาเรื่องสมาสที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาเรื่องคำสมาสในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ของ จันจิรา เชียงฉิน (2550) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อหนึ่งคือ วิเคราะห์คำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ที่ประกอบตามหลักวิธีสมาส ผู้วิจัยพบคำสมาสแบบไม่มีสนธิ 2,211 คำ และคำสมาสแบบมีสนธิ 499 คำ และงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งคือ งานวิจัยเรื่องคำสมาสในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ของ พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม (2552) จากการศึกษาโครงสร้างของคำสมาสในงานวิจัยนี้พบว่า คำสมาสมีลักษณะโครงสร้าง 7 แบบ ได้แก่ ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยาไม่มีหน่วยขยาย ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ไม่มีหน่วยขยาย ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนามไม่มีหน่วยขยาย และลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนามหน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์

จากวัตถุประสงค์การศึกษาคำสมาสในงานวิจัยข้างต้นพบว่า งานวิจัยทั้งสองเล่มนี้ ไม่มีเล่มใดที่ศึกษาเรื่องคำสมาสโดยใช้เกณฑ์การแบ่งชนิดของสมาสสันสกฤตเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาคำสมาสในภาษาไทย มีเพียงงานวิจัยของ จำลอง สารพัดนึก (2517) เรื่องอิทธิพลของสันสกฤตอันมีต่อภาษาไทยซึ่งได้นำเสนออิทธิพลของภาษาสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทยในหลายประเด็น โดยมีการวิเคราะห์เรื่องสมาสสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทยไว้อย่างน่าสนใจ การวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ จำลอง สารพัดนึกใช้เกณฑ์การแบ่งชนิดของสมาสสันสกฤตในการพิจารณาคำสมาสในภาษาไทย โดยได้นำเสนอว่า คำสมาสสันสกฤตที่นิยมใช้ในภาษาไทยมีทั้งสิ้น 11 ชนิด ได้แก่ ทวันทสมาส ภักดีตตปุรุษสมาส นัญตตปุรุษสมาส วิเศษณปุรวทสมาส วิเศษยปุรวทสมาส อุปมานอตตปฐสมาส อวธารณาปุรวทสมาส ทิวคฺสมาส อุปทสมาส พหุวิธีสมาส และอัพยยปุรวทสมาส แต่ในงานวิจัยดังกล่าวไม่มีการอธิบายว่า สมาสชนิดใด

เป็นสมาสชนิดหลัก สมาสชนิดใดเป็นสมาสชนิดย่อย และหากเป็นสมาสย่อยก็ไม่ได้จัดหมวดหมู่ไว้ว่าเป็นสมาสย่อยของสมาสหลักชนิดใด

ด้วยวิธีการอธิบายเรื่องสมาสที่นิยมใช้ในภาษาไทยของ จำลอง สารพัดนึก ดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่าคำสมาสที่ใช้อยู่ในภาษานั้น หากเราใช้เกณฑ์การสมาสคำในภาษาสันสกฤตมาพิจารณา หรืออธิบายคำสมาสที่มีใช้ในภาษาไทย โดยพิจารณาชนิดของสมาสหลักและชนิดของสมาสย่อยที่ใช้อยู่ในภาษาสันสกฤต คำสมาสในภาษาไทยเหล่านั้นจะเป็นคำสมาสชนิดใดบ้างตามเกณฑ์ของสมาสในภาษาเดิม

บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทย โดยใช้เกณฑ์การสมาสของภาษาสันสกฤตในการพิจารณาคำสมาสในภาษาไทย

ชนิดของสมาสสันสกฤต

ตำราไวยากรณ์สันสกฤตแต่เดิมจะแบ่งสมาสเป็น 4 ชนิด โดยแต่ละชนิดสามารถแบ่งย่อยได้ ดังนี้ (จำลอง สารพัดนึก, 2542, หน้า 303-316)

1. ทวันทสมาส (ทวนทวสมาส) แบ่งย่อยได้ 2 ชนิด
2. ตปุรุสสมาส (ตตปุรุสสมาส) แบ่งย่อยได้ 7 ชนิด ซึ่งสมาสย่อยแต่ละชนิดยังแบ่งย่อยอีกได้รวม 19 ชนิด
3. พหุรียสมาส (พหุรียสมาส) แบ่งย่อยได้ 5 ชนิด
4. อพยยีสมาส (อวยยีสมาส)

การแบ่งชนิดของสมาสเป็น 4 ชนิดตามตำราไวยากรณ์สันสกฤตแต่เดิม ดังกล่าวนี้นี้ ต่อมาในตำรายุคหลังได้แยกเอากรรมธารยสมาส และทวิคุมาส ออกจาก ตตปุรุสสมาส จึงระบุจำนวนสมาสได้เป็น 6 ชนิด (อภิชาต ปานเจริญ, 2556, หน้า 200) ซึ่งสมาสทั้ง 6 ชนิด แบ่งเป็นเป็นชนิดย่อยได้อีกรวมทั้งหมด 28 ชนิด ดังนี้ (Vidyasagar, Sastry Pandit, & Sastri, 1984, p. 130)

1. ตตปุรุสสมาส (ตตปุรุสสมาส) แบ่งย่อยได้ 8 ชนิด
2. กรรมธารยสมาส (กรรมธารยสมาส) แบ่งย่อยได้ 7 ชนิด

3. พหุวิหิตสมาส (พหุวิหิตสมาส) แบ่งย่อยได้ 7 ชนิด
4. ทวิคฺสมาส (ทวิคฺสมาส) แบ่งย่อยได้ 2 ชนิด
5. ทวันทวสมาส (ทวันทวสมาส) แบ่งย่อยได้ 2 ชนิด
6. อพยยิภาวสมาส (อพยยิภาวสมาส) แบ่งย่อยได้ 2 ชนิด

ชนิดของสมาสสันสกฤตที่พบในภาษาไทย

เมื่อใช้ชนิดของสมาสสันสกฤตทั้งสมาสชนิดหลักและสมาสชนิดย่อยในการพิจารณาชนิดของสมาสสันสกฤตตามที่จำลอง สารพัตนิก (2517) ได้นำเสนอไว้สามารถแบ่งชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทยได้ดังนี้

1. ตัตปุรุษสมาส หมายถึง การย่อคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คำส่วนหน้าขยายคำส่วนหลัง แต่ตัตปุรุษ-สมาสบางชนิดคำส่วนหลังขยายคำส่วนหน้า (จำลอง สารพัตนิก, 2542, หน้า 305)

1.1 วิภक्तिตัตปุรุษสมาส หมายถึง สมาสที่มีคำนามเป็นคำหน้า มีคำประเภทอื่นเป็นคำหลัง เช่น สมาสที่มี คำนาม + คำวิเศษณ์ หรือ คำนาม + คำกริยา หรือคำนามเป็นคำหน้าและมีคำนามเป็นคำหลัง ให้แปลความจากคำหลังไปคำหน้า โดยใช้คำบุพบทประจำวิภक्तिนามเชื่อมระหว่างคำ ชนิดของวิภक्तिตัตปุรุษสมาสที่พบในภาษาไทย เช่น

1) ทวิติยาตัตปุรุษสมาส คือ สมาสที่มีคำหน้าเกี่ยวข้องกับคำหลัง โดยใช้บุพบทประจำวิภक्तिที่ 2 ว่า ซึ่ง สู ยัง ลิน

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

ทิวคต (ก.) ทิว (สวรรค์) + คต (ไปแล้ว) = ทิวคต (ไปแล้วสู่สวรรค์)

สวรคต (ก.) สวรค (สวรรค์) + คต (ไปแล้ว) = สวรคต (ไปสวรรค์)

สูจิปฺตร (น.) สูจิ (เรื่องราว) + ปฺตร (แผ่น) = สูจิปฺตร (แผ่นบอกซึ่งเรื่องราว)

สูติกรรม (น.) สูติ (การเกิด) + กรรม (การกระทำ) = สูติกรรม (การทำซึ่งการเกิด)

2) ตฤติยาตัตปุรุษสมาส คือ สมาสที่มีคำหน้าเกี่ยวข้องกับคำหลัง โดยใช้บุพบทประจำวิภक्तिที่ 3 ว่า ด้วย โดย อัน ตาม เพราะ มี

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

บรรณศาลา (น.) บรรณ (ใบไม้) + ศาลา (โรง) = บรรณศาลา (โรงที่มุงด้วยใบไม้)
ศีลตรกรรม (น.) ศลตร (ของมีคม) + กรมน (การกระทำ) = ศลตรกรรม
(การกระทำด้วยของมีคม)

3) จตุรธิตัตปुरुชสมาส คือ สมาสที่มีคำหน้าเกี่ยวข้องกับคำหลัง โดยใช้
บุพบทประจำวิภัติที่ 4 ว่า แก่ เพื่อ ต่อ

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

นฤตยศาลา (น.) นฤตย (การเดินรำ) + ศาลา(ห้อง) = นฤตยศาลา
(ห้องสำหรับเดินรำ)
สังฆทาน (น.) สังฆ (สงฆ์) + ทาน (การให้) = สังฆทาน (การให้แก่สงฆ์)
สวามิภักดิ์ (น.) สวามิน (เจ้า) + ภกติ (การภักดี) = สวามิภักดี
(การภักดีต่อนาย)

4) ชัษฐิตัตปुरुชสมาส คือ สมาสที่มีคำหน้าเกี่ยวข้องกับคำหลัง โดยใช้
บุพบทประจำวิภัติที่ 6 ว่า แห่ง ของ เมื่อ

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

การันต์ (น.) การ (อักษร) + อนต (ที่สุด) = การนต (ที่สุดแห่งอักษร)
คัคนางค์ (น.) คคน (ท้องฟ้า) + องค (ส่วน) = คคนางค (ส่วนของท้องฟ้า)
คุณากร (น.) คุณ (คุณ) + อากร (บ่อเกิด) = คุณากร (บ่อเกิดแห่งคุณ)
จินตนาการ (น.) จินตน (ความคิด) + อากร (อาการ) = จินตนาการ
(อาการของความคิด)
ชนินทร (น.) ชน (ชน) + อินทร (จอม) = ชนินทร (จอมแห่งชน)
ชัยภูมิ (น.) ชย (ชนะ) + ภูมิ (พื้นที่) = ชยภูมิ (พื้นที่แห่งชัยชนะ)
ชาเยนทร (น.) ชายา (เมีย) + อินทร (จอม) = ชาเยนทร (จอมแห่งชายา)
ทักษิณทก (น.) ทกษิณา (ทานเพื่อผลอันเจริญ) + อุทก (น้ำ) = ทกษิณทก
(น้ำแห่งทักษิณา)
ทรรพยากร (น.) ทรรพย (ทรัพย์) + อากร (บ่อเกิด) = ทรรพยากร
(บ่อเกิดแห่งทรัพย์)

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสันสกฤต

ทวิชากร (น.)	ทวิช (นก) + อากร (ห่ม, เหล่า)	= ทวิชากร (ฝูงของนก)
เทพบดี (น.)	เทว (เทพ) + ปติ (ผู้เป็นใหญ่)	= เทวปติ (ผู้เป็นใหญ่แห่งเทพ)
ธนาคม (น.)	ธน (ทรัพย์) + อาคม (การมา)	= ธนาคม (การมาแห่งทรัพย์)
ธนาคาร (น.)	ธน (เงิน) + อาคาร (อาคาร)	= ธนาคาร (อาคารแห่งเงิน)
ธเนศวร (น.)	ธน (ทรัพย์) + อิศวร (เจ้า)	= ธเนศวร (เจ้าแห่งทรัพย์)
ธรรมาสน (น.)	ธรม (ธรรม) + อาสน (ที่นั่ง)	= ธรรมาสน์ (ที่นั่งเมื่อแสดงธรรม)
นเคศวร (น.)	นค (เขา) + อิศวร (เจ้า)	= นเคศวร (เจ้าแห่งเขา)
นโยบาย (น.)	นย (นัย) + อุปาย (อุบาย)	= นโยบาย (อุบายแห่งนัย, วิธีดำเนินการ)
นรบตี (น.)	นร (ชน) + ปติ (ผู้เป็นใหญ่)	= นรบตี (ผู้เป็นใหญ่แห่งชน)
นราธิป (น.)	นร (ชน) + อธิป (ผู้เป็นใหญ่)	= นราธิป (ผู้เป็นใหญ่แห่งชน)
นฤปตี (น.)	นฤ (ชน) + ปติ (ผู้เป็นใหญ่)	= นฤปตี (ผู้เป็นใหญ่แห่งชน)
นาฏศิลป์ (น.)	นาฏ (พ็อนรำ) + ศิลป (ศิลปะ)	= นาฏศิลป์ (ศิลปะแห่งการพ็อนรำ)
บดินทร์ (น.)	ปติ (เจ้า) + อินทร (จอม)	= บดินทร (จอมแห่งเจ้า)
วิทยาลัย,พิทยาลัย (น.)	วิทย์ (ความรู้) + อาลัย (สถานที่)	= วิทยาลัย (สถานที่แห่งความรู้)
อายุรเวช (น.)	อายุส (อายุ) + เวชช (หมอ)	= อายุรเวช (หมอแห่งอายุ, หมอรักษาโรค)

5) สัตตमित्तปุริสสมาส คือ สมาสที่มีคำหน้าเกี่ยวข้องกับคำหลัง โดยใช้
บุพบทประจำวิภัติที่ 7 ว่า ใน ไกล ที่ ครั้งเมื่อ ในเพราะ

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสันสกฤต

คณปตี (น.)	คณ (คณะ) + ปติ (นาย)	= คณปตี (ผู้เป็นใหญ่ในคณะ)
คณาจารย์ (น.)	คณ (คณะ) + อาจารย์ (อาจารย์)	= คณาจารย์ (อาจารย์ในคณะ)
ชลมารค (น.)	ชล (น้ำ) + มารค (ทาง)	= ชลมารค (ทางในน้ำ)
ชลาศัย (น.)	ชล (น้ำ) + อาศย (ที่อยู่)	= ชลาศัย (ที่อยู่ในน้ำ)
ภูมิปตี (น.)	ภูมิ (แผ่นดิน) + ปติ (ผู้ใหญ่)	= ภูมิปตี (ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน)

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

มโนภาพ (น.)	มโน (ใจ) + ภาพ (ความเป็น)	= มโนภาพ (ความเป็นในใจ)
ยฺหุทธศาสตร์ (น.)	ยฺหุทธ (การรบ) + ศาสตร์ (ความรู้)	= ยฺหุทธศาสตร์ (ความรู้ในการรบ)
รัตนาวลี (น.)	รัตน (ทอง) + วลี (สร้อย)	= รัตนาวลี (สร้อยคอที่ทำด้วยทอง)
พนาลัย (น.)	พนา (ป่า) + อาลัย (ที่อยู่)	= พนาลัย (ที่อยู่ในป่า)
สุรางคณา (น.)	สุร (สวรรค์) + อางคณา (นาง)	= สุรางคณา (นางในสวรรค์, ที่อยู่ของเทวดา)
สุรालัย (น.)	สุร (สวรรค์) + อาลัย (ที่อยู่)	= สุรालัย (ที่อยู่ในสวรรค์)
เสนาธิปติ (น.)	เสนา (กองทัพ) + อธิปติ (ผู้ใหญ่)	= เสนาธิปติ (ผู้ยิ่งใหญ่ในกองทัพ)
อธิการบดี (น.)	อธิการ (หน้าที่) + ปติ (ผู้เป็นใหญ่)	= อธิการบดี (ผู้เป็นใหญ่ในหน้าที่)
อากาศยาน (น.)	อากาศ (อากาศ) + ยาน (ยาน)	= อากาศยาน (ยานในอวกาศ)

1.2 นัญตตปุรุษสมาส หมายถึง สมาสที่มี น เป็นคำหน้า มีค่านามเป็นคำหลัง โดยจะเปลี่ยนรูป น เป็น อ ในกรณีที่ค่านามคำหลังเป็นคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ การแปลความให้แปลจากคำหน้าไปคำหลัง

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

อมนุษย์ (น.)	น (ไม่) + มนุษย์ (มนุษย์)	= อมนุษย์ (ไม่ใช่มนุษย์)
อมฤตยู (น.)	น (ไม่) + มฤตยู (ความตาย)	= อมฤตยู (ความไม่ตาย)
อมิตร (น.)	น (ไม่) + มิตร (เพื่อน)	= อมิตร (ไม่ใช่เพื่อน)

1.3 อุปปทสมาส หมายถึง สมาสที่มีคำหน้าเป็นคำชนิดต่าง ๆ และมีคำหลังเป็นนามกฤต การแปลความให้แปลจากคำหลังไปคำหน้า

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

คเนจร (ก.)	คเน (ในท้องฟ้า) + จร (เที่ยวไป)	= คเนจร (เที่ยวไปในท้องฟ้า)
ชลธาร (บ่อ) (น.)	ชล (น้ำ) + อาธาร (ทรงไว้)	= ชลธาร (ทรงไว้ซึ่งน้ำ)
นिरช (น.)	นिर (น้ำ) + ช (ผู้เกิด)	= นिरช (ผู้เกิดในน้ำ, บัว)

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

บรรณาธิการ (น.)	ปรณ (หนังสือ) + อธิการ (ผู้ทำหน้าที่)	= ปรณาธิการ (ผู้ทำหน้าที่เรื่องหนังสือ)
บรรณาธิการ (น.)	ปรณ (หนังสือ) + อธิการ (ผู้ทำหน้าที่)	= ปรณาธิการ (ผู้ทำหน้าที่เรื่องหนังสือ)
สุขาภิบาล (น.)	สุข (ความสุข) + อภิบาล (ผู้รักษา)	= สุขาภิบาล (ผู้อภิบาลความสุข)
สุรารักษ์ (น.)	สุร (สวรรค์, เทวดา) + อารักษ์ (ผู้รักษา)	= สุรารักษ์ (ผู้รักษาสวรรค์, เทวดา)
เสนาธิการ (น.)	เสนา (ทหาร) + อธิการ (ผู้ทำการยิ่ง)	= เสนาธิการ (ผู้ทำการยิ่งในหมู่ทหาร)

2. กรรมธารยสมาส หมายถึง การย่อคำ 2 คำเข้าด้วยกัน เช่น การย่อคำขยายกับคำที่ถูกขยาย (สุนทรนารี-สตรีงาม) การย่อคำที่นำมาเปรียบเทียบกับคำที่แสดงคุณสมบัติที่ทำการเปรียบเทียบ (อนโลษณะ-ร้อนเหมือนไฟ) หรือการย่อคำขยาย 2 คำเข้าด้วยกัน (เศวตรกตม-ทั้งขาวและแดง) (อภิชาญ ปานเจริญ, 2556, หน้า 203) ชนิดของกรรมธารยสมาสที่พบในภาษาไทย เช่น

2.1 กรรมธารยสมาส ชนิดพิเศษณปุรวปทสมาส เป็นสมาสที่มีคำคุณศัพท์เป็นคำหน้าและมีคำนามเป็นคำหลัง การแปลความให้แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

จิตรเลขา (น.)	จิตร (วิจิตร, งาม) + เลขา (การเขียน)	= จิตรเลขา (รูปภาพ, การเขียนอันวิจิตร)
ตันติภาษา (น.)	ตุนติ (แบบแผน) + ภาษา (ภาษา)	= ตุนติภาษา (ภาษาที่เป็นแบบแผน)
ทักษิณาวัตร (น.)	ทักษิณ (ขวา) + อวารต (ความเป็นไป, เวียน)	= ทักษิณาวรรต (การเวียนขวา)
นานาประการ (ว.)	นานา (ต่าง ๆ) + ประการ (ประการ)	= นานปรการ (ประการต่าง ๆ)

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

ปรมินทร์, ปรเมนทร์ (น.)	ปรม (ยิ่ง) + อินทร์ (ผู้เป็นใหญ่)	= ปรมินทร์ (ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง)
ปรเมศวร (น.)	ปรม (ยิ่ง) + อีศวร (ผู้เป็นใหญ่)	= ปรเมศวร (ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง)
บรรพบุรุษ (น.)	ปรว (ก่อน) + บุรุษ (บุรุษ)	= ปรวบุรุษ (บุรุษก่อน, บรรพบุรุษ)
ปราปตาทิเชก (น.)	ปราปต (ได้รับ, ถึง) + อภิเชก (การอภิเชก)	= ปราปตาทิเชก (อภิเชกที่ได้รับแล้ว)
ปรียานุช (น.)	ปรีย (น่ารัก) + อนุช (น้อง, ผู้เกิดตามมา)	= ปรียานุช (น้องรัก)
ไพบรณียภณฑ์ (น.)	ไพบรณีย (ควรส่งไป) + ภณฑ (สิ่งของ)	= ไพบรณียภณฑ (สิ่งของที่ควรส่งไป)
พหูพจน์ (น.)	พหู (มาก) + วจน (คำพูด)	= พหูวจน (คำหรือการกล่าว จำนวนมาก)
มหัศจรรย์ (น.)	มหา (ใหญ่) + อาศจรย (อัศจรรย์)	= มหาศจรย (อัศจรรย์ยิ่งใหญ่)
มหิศร (น.)	มหา (ใหญ่) + อีศวร (ผู้เป็นใหญ่)	= มหิศร (ผู้เป็นใหญ่)
มหิศวร (น.)	มหา (ใหญ่) + อีศวร (ผู้เป็นใหญ่)	= มหิศวร (ผู้เป็นใหญ่)
วรางคณา (น.)	เวร (ประเสริฐ) + อาคณา (หญิง)	= วรางคณา (หญิงผู้ประเสริฐ)
เศรษฐกิจ (น.)	เศรษฐ (ประเสริฐ) + กิจจ (กิจ)	= เศรษฐกิจจ (กิจอันประเสริฐ)
เศรษฐศาสตร์ (น.)	เศรษฐ (ประเสริฐ) + ศาสตร์ (ความรู้)	= เศรษฐศาสตร์ (ศาสตร์อันประเสริฐ)
เศวตฉัตร (น.)	เศวต (ขาว) + ฉตร (ร่ม)	= เศวตฉตร (ร่มขาว)
สັตบุรุษ (น.)	สต (ดี) + บุรุษ (คน)	= สตบุรุษ (คนดี)
สัมปรายภพ (น.)	สมปราย (ข้างหน้า, อันมีข้างหน้า) + ภว-(ภพ)	= สมปรายภว (ภพหน้า)

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

สรรพางค์ (น.)	สรว (ทั้งหมด, ทัว) + องค (ร่าง, ตัว) = สรวางค (ทัวทั้งตัว)
สหกรณ์ (น.)	สห (ร่วมกัน) + กรณ (การทำ) = สหกรณ (การทำร่วมกัน)
สหชาติ (ว.)	สห (ร่วม) + ชาติ (การเกิด) = สหชาติ (เกิดร่วมกัน)
สหชาติ (ว.)	สห (ร่วม) + ชาติ (การเกิด) = สหชาติ (การเกิดร่วมกัน)
สาธุชน (น.)	สาธุ (ดี) + ชน (ชน) = สาธุชน (ชนดี)
อัครมเหสี (น.)	อคร (เลิศ) + มเหสี (มเหสี) = อัครมเหสี (มเหสีผู้เลิศ)
อภิชาติบุตร (น.)	อภิชาติ (เกิดมาดี) + บุตร (บุตร) = อภิชาติบุตร (บุตรที่เกิดมาดี)
อรรธจันทร์ (น.)	อธ (ครึ่ง) + จนทร (พระจันทร์) = อธจนทร (พระจันทร์ครึ่งซีก)

2.2 กรรมธารยสมาส ชนิดวิเศษยปรูปทสมาส เป็นสมาสที่มีคำนามเป็นคำหน้าและมี คำคุณศัพท์เป็นคำหลัง การแปลความให้แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

กบินทร์ (น.)	กบิ (ลิง) + อินทร (ผู้ยิ่งใหญ่) = กบินทร์ (ลิงผู้เป็นใหญ่)
ศักรินทร์ (น.)	ศกร (พระอินทร์) + อินทร (ผู้เป็นใหญ่) = ศกรินทร์ (พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่)
สุรเชษฐ์ (น.)	สุร (เทวดา) + เชษฐ (ผู้ประเสริฐสุด) = สุรเชษฐ (เทวดาผู้ประเสริฐสุด)
สุรินทร์, สุเรนทร์ (น.)	สุร (เทวดา) + อินทร (ผู้เป็นใหญ่) = สุรินทร์ (เทวดาผู้เป็นใหญ่, พระอินทร์)

2.3 กรรมธารยสมาส ชนิดอุปมานัตตปทสมาส เป็นสมาสที่มีคำอุปมาเป็นคำหลัง การแปลความให้แปลจากคำหน้าไปหาคำหลัง โดยใช้คำว่า ดุจ ดัง เหมือน ระหว่างคำ

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

นรสิงห์ (น.)	นร (คน) + สิงห์ (สิงห์) = นรสิงห์ (คนเหมือนสิงห์)
--------------	---

2.4 กรรมธารยสมาส ชนิดอวธารณาปूरवपथสมาส เป็นสมาสที่มีค่านาม เป็นคำหน้าและมีค่านามเป็นคำหลัง การแปลความให้แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า โดยใช้คำว่า คือ ระหว่างคำ

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

โฆษณาการ (น.)	โฆษณา (การบอกกล่าว) + อาการ (อาการ)	= โฆษณาการ (อาการคือการบอกกล่าว)
ธนบัตร (น.)	ธน (เงิน) + ปตฺร (แผ่น)	= ธนบัตร (แผ่นคือเงิน)
นาฏกรรม (น.)	นาฏ (การฟ้อนรำ) + กรฺมน (การทำ)	= นาฏกรรม (การทำคือการฟ้อน)
ศรายุธ (น.)	ศร (ศร) + आयुธ (อายุ)	= ศรายุธ (อายุคือศร)
เสถียรภาพ (น.)	สฺถิร (มั่นคง) + ภาว (ความเป็น)	= เสถียรภาพ (ความเป็นคือความมั่นคง)
สุภาพ (น.)	สุข (สุข) + ภาว (ความเป็น)	= สุภาพ (ความเป็นคือสุข)

3. พหุวิธีสมาส หมายถึง การย่อคำ 2 คำเข้าด้วยกัน โดยคำหน้าเป็นคุณศัพท์ และมีคำหลังเป็นค่านาม หรือคำหน้าเป็นค่านามส่วนคำหลังเป็นคุณศัพท์ หรือทั้งคำหน้า และคำหลังเป็นค่านาม ในสันสกฤตสามสชนิดนี้ทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์เท่านั้น การแปล ความสามารถแปลได้ทั้งจากคำหน้าไปคำหลัง หรือแปลจากคำหลังไปคำหน้า เวลาแปล เป็นไทยนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “มี.....” ชนิดของพหุวิธีสมาสที่พบในภาษาไทย เช่น

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

ธรรมนาถ (น.)	ธฺรม (ธรรม) + นาถ (ที่พึ่ง)	= ธรรมนาถ (มีธรรมเป็นที่พึ่ง)
ประชาธิปไตย (น.)	ปฺรชา (ประชาชน) + อธิปฺไตย (เป็นใหญ่)	= ประชาธิปไตย (มีประชาชนเป็นใหญ่)
ศุภางค์ ว.	ศุภ (งาม) + องค (รูป)	= ศุภางค (มีรูปงาม)
สมานฉันท์ (น.)	สมาน (เสมอกัน) + ฉนฺท (ความพอใจ)	= สมานฉนฺท (มีความพอใจเสมอกัน)
อสรพิข (น.)	อสิร (เขี้ยว) + วิข (พิษ)	= อสิรวิข (มีพิษที่เขี้ยว)

4. ทวิकुสมาส หมายถึง การย่อคำ 2 คำเข้าด้วยกัน โดยมีคำหน้าเป็นปกติ สันขยาหรือคำนับจำนวนและคำหลังเป็นคำนาม การแปลความสามารถแปลจากคำนาม ก่อนหรือแปลคำปกติสันขยา ก่อนบ้างก็มี ชนิดของทวิकुสมาสที่พบในภาษาไทย เช่น

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

จาตุรงค์, จาตุรงค์ (ว.)	จตุร (สี่) + องค (องค์)	= จตุรงค์ (องค์สี่)
ไตรยางศ์ (ว.)	ตฺรย (สาม) + อิศ (หมู่)	= ตฺรยศ (หมู่สาม, สามหมู่)
ตรีโกณ (น.)	ตฺริ (สาม) + โกณ (มุม)	= ตฺริโกณ (มุมสาม, สามมุม)
ไตรลักษณ์ (น.)	ตฺริ (สาม) + ลกฺษณ (ลักษณะ)	= ตฺริลกฺษณ (ลักษณะสาม)
ทวิชาติ (น.)	ทฺวิ (สอง) + ชาติ (ชาติ)	= ทฺวิชาติ (ชาติสอง, สองชาติ)
ทวิภาค (น.)	ทฺวิ (สอง) + ภาค (ส่วน)	= ทฺวิภาค (ส่วนสอง, สองส่วน)
ทศชาติ (น.)	ทศ (สิบ) + ชาติ (ชาติ)	= ทศชาติ (ชาติสิบ)
นพเคราะห์, นวเคราะห์ (น.)	นว (เก้า) + ครห (พระเคราะห์)	= นวครห (พระเคราะห์เก้า)
นพรัตน์, เนวรัตน์, นวรัตน์ (น.)	นว (เก้า) + รตน (แก้ว,รัตนะ)	= นวรตน (รัตนเก้า)
ศตวรรษ (น.)	ศต (ร้อย) + วรฺษ (ปี)	= ศตวรรษ (ร้อยปี)
สัปดาห์ (น.)	สप्त (เจ็ด) + วาห (วัน)	= สप्तาวาห (เจ็ดวัน)

5. ทวันทวสมาส หมายถึง การย่อคำนามตั้งแต่ 2 คำเข้าด้วยกัน การแปลความให้แปลจากคำหน้าไปคำหลังโดยมี “และ” เป็นคำเชื่อม

คำในภาษาไทย แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

ขณทสีมา (น.)	ขณท (เขต) + สีมา (แดน)	= ขณทสีมา (เขตและแดน)
คคณัมพร (น.)	คคน (ฟ้า) + อมฺพร (ฟ้า)	= คคนมฺพร (ฟ้าและฟ้า)
นามาภิไธย (น.)	นาม (ชื่อ) + อภิไธย (ชื่อ)	= นามาภิไธย (ชื่อและชื่อ)
ศิลป์วิทยา (น.)	ศิลป์ (ศิลปะ) + วิทยา (ความรู้)	= ศิลป์วิทยา (ศิลปะและความรู้)

6. อัพยียาวสมาส หมายถึง การการย่อคำ 2 คำเข้าด้วยกัน โดยคำหน้าเป็นคำอัพยยศัพท์ ซึ่งได้แก่ นิบาตและอุปสรรค กับคำหลังซึ่งเป็นคำนาม

อัพยียาวสมาส ชนิดอัพยยปूरवत्समास เป็นสมาสที่มีคำหน้าเป็นคำอุปสรรค

และมีคำหลังเป็นคำนาม การแปลความให้แปลจากคำหน้าไปคำหลัง

คำในภาษาไทย

แยกศัพท์สมาสสันสกฤต

ทฤษฎาติ (น.)

ทฺฐ (ชั้ว, ไม่ดี) + ชาติ (ชาติ) = ทฺฐชาติ (ชาติชั้ว)

อัมมงคล, อปมงคล (ว.)

อป (ปราศ, ไม่มี, ไม่เป็น) + มงฺคฺล (มงคล, ความเจริญ)

= อปมงคล

(ไม่เป็นมงคล,

ปราศจากมงคล)

อปลักษณ์, อปลักษณ์ (ว.)

อป (ไม่มี) + ลกฺษณ (ลักษณะ) = อปลักษณ์

(ไม่มีลักษณะ,

ไม่เป็นท่า, ต่ำช้า)

บทสรุป

เมื่อพิจารณาจากชนิดของคำที่นำมาสมาสกันตามเกณฑ์การสมาสคำในสันสกฤต และการแปลความหมายของคำสมาสตามรูปศัพท์ที่ประกอบกันเป็นคำสมาส พบว่า ชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทยมีทั้งสิ้น 6 ชนิด ได้แก่ ตัตปุรุษสมาส กรรมธารยสมาส พหุวิหีสมาส ทวิคฺสูสมาส ทวันทวสมาส และอภัยยิวาตสมาส โดยพบสมาสย่อยของ ตัตปุรุษสมาส คือ วิภक्तिตัตปุรุษสมาส นัญตตปุรุษสมาส และ อุปปทสมาส สมาสย่อยของกรรมธารยสมาส 4 ชนิด ได้แก่ วิเศษณปุรวปทสมาส วิเศษยปุรวปทสมาส อุปมานัตตปทสมาส และอธรรณปุรวปทสมาส นอกจากนี้ ยังพบสมาสย่อยของอภัยยิวาตสมาส คือ อภัยยปุรวปทสมาส ด้วย

แม้ว่าการสร้างคำโดยวิธีสมาสในภาษาไทยจะมีลักษณะเฉพาะตัวและเป็น คำสมาสที่ไม่เคร่งครัดหลักเกณฑ์ในการสมาสเหมือนสมาสสันสกฤต แต่หากเรานำ เกณฑ์การสมาสของสันสกฤตมาพิจารณา ก็พบว่าคำสมาสในภาษาไทยบางคำ สามารถจัดเป็นสมาสชนิดเดียวกันกับชนิดของสมาสสันสกฤตได้ แต่ไม่ใช่สมาสทุกชนิด โดยเฉพาะสมาสชนิดย่อยของสันสกฤตจะมีใช้ในภาษาไทย นอกจากนี้ยังมีข้อที่ น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การแปลความหมายของสมาสสันสกฤต ซึ่งสามารถแปล ความหมายจากคำหลังไปคำหน้าหรือแปลความหมายจากคำหน้าไปคำหลังก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับชนิดของสมาส ในเรื่องของการแปลความหมายของสมาสนี้ในภาษาไทย

ใช้เป็นเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในการพิจารณาว่าคำใดเป็นคำสมาสในภาษาไทย โดยใช้เกณฑ์ที่ว่า คำสมาสต้องแปลความจากคำหลังไปสู่คำหน้าเท่านั้น ดังนั้นการได้รู้และเข้าใจชนิดของสมาสสันสกฤตจะทำให้ผู้เรียนภาษาไทยมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการแปลความหมายของสมาสสันสกฤต ซึ่งมีความแตกต่างจากคำสมาสในภาษาไทย แม้ภาษาไทยจะได้รับอิทธิพลด้านการสร้างคำสมาสมาจากภาษาสันสกฤตก็ตาม

เนื่องจากตัวอย่างคำสมาสในภาษาไทยที่ จำลอง สารพัตติก (2517) ใช้เป็นตัวอย่างเพื่อประกอบการอธิบายชนิดของสมาสสันสกฤตที่ปรากฏในภาษาไทย ดังที่นำเสนอไว้ในบทความนี้พบว่า คำสมาสบางคำยังคงใช้อยู่ในภาษาไทยปัจจุบัน แต่คำสมาสบางคำอาจจะไม่ปรากฏใช้หรือไม่ปรากฏในพจนานุกรมไทยฉบับปัจจุบันแล้ว ถึงอย่างไรก็ตาม ตัวอย่างคำเหล่านั้นก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ว่า การสร้างคำสมาสในสันสกฤตยังคงมีหรือเคยมีอิทธิพลต่อการสร้างคำในภาษาไทย นั่นหมายถึง อิทธิพลของภาษาสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทยไม่ใช่มีแต่เพียงด้านคำ อักษรวิธี หรืออิทธิพลด้านสำนวนภาษาและการผูกประโยคเท่านั้น แต่การสร้างคำโดยเฉพาะการสร้างคำโดยวิธีสมาสก็เป็นอิทธิพลที่ภาษาสันสกฤตมีต่อภาษาไทยอยู่ไม่น้อยเช่นกัน

สมาสสันสกฤตไม่ว่าจะเป็นสมาสชนิดหลักหรือสมาสชนิดย่อยที่ปรากฏดังตัวอย่างในบทความนี้ แสดงให้เห็นว่าการมีคำสมาสสันสกฤตใช้อยู่ในภาษาไทยไม่ว่าจะเป็นสมาสชนิดใด อาจเนื่องมาจากคำสำเร็จรูปที่สร้างจากวิธีการสมาสคำในสันสกฤตหรือวิธีการสร้างคำสมาสในภาษาสันสกฤตที่ไทยยืมมาใช้นั้น ทำให้เกิดคำที่มีลักษณะเหมือนคำประสมในภาษาไทย ไทยจึงยืมคำและวิธีการสร้างคำดังกล่าวมาใช้ได้อย่างกลมกลืนและเข้ามาเป็นเวลายาวนานนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

- จันจิรา เชียงฉิน. (2550). *คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จิตตภา สารพัตติก ไชยปัญญา. (2559). การอธิบายเรื่อง “สมาส” ในตำราไวยากรณ์ไทย. ใน *การประชุมวิชาการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 10 “เอกภาพและความหลากหลายใน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์”* (หน้า 160-176). ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จำลอง สารพัตติก. (2517). *อิทธิพลของสันสกฤตอันมีต่อภาษาไทย: งานวิจัย*. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จำลอง สารพัตติก. (2542). *สังเขปไวยากรณ์สันสกฤต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม. (2552). *การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัลยา ช่างขวัญยืน และคณะ. (2553). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2: คำ การสร้างคำ และการยืมคำ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- อภิชาญ ปานเจริญ. (2556). *ภาษาสันสกฤต 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Vidyasagar, K. L. V., Sastry Pandit, L., & Sastri, A. (1984). *Sabda manjari*. India: J. C. Sachdev at Navabharat Offset Works.